

концертне життя, поєдналися з деякими жанрами «серйозної» музики. У другій половині ХХ ст. джаз значно оновив свої форми музикування й мови. Усе більшу роль в ньому почала відігравати імпровізація, майстерність виконавця. Виділяються такі напрями як «авангардний джаз» (модерн-джаз-квартет Дж.Льюїса), «ніяка хвиля» (Дж.Алмер), «прогресивний джаз» (С.Кентон), джазові оркестри і ансамблі (О.Лундстрем, Ю.Саульський, В.Ганелін, Д.Голошокін). Дедалі частіше використовуються теми із класичної музики — Вівальді, Баха, Вагнера, Шопена. Багато музикантів вважають, що ці новації руйнують джаз, оскільки спрямований на живий відгук аудиторії і на сферу побутового виконання.

Отже, тотальне захоплення підлітків музикою масових жанрів, яка нараховує безліч стилів і виконавців, є проявом молодіжної субкультури. За даними філософського словника «субкультура» - це система норм та цінностей, що вирізняє групу від більшості суспільства. Здійснення музично-естетичного виховання учнівської молоді засобами сучасної музики масових жанрів забезпечується організаційно-методичною системою, яка передбачає: цілеспрямоване теоретичне освоєння сутності, понять, історії розвитку даного музичного напрямку; формування емоційно-оцінного ставлення до творів музичного мистецтва та високохудожнього смаку; організацію художньо-творчої діяльності учнів основної та старшої школи.

Література

1. *Дряніка В.І.* Розкриваючи світ джазу, рок - і поп-музики: Книга для вчителя. – К., 1997.
2. *Кутова Н.А.* Нравственное воспитание старших подростков средствами музыки массовых жанров (на мат-ле рок-музыки). Дис. На соиск. ... канд. пед. наук. – К., 1992.
3. *Майнерт М.П.* Рок-музыка: продолжение разговора //Музыкальная жизнь. -1987. - №11.
4. *Маньковская Н.Б.* Эстетика постмодернизма. – СПб., 2000.
5. *Откидач В.М.* Рок-музыка й світовий художній процес. – Х., 2005.
6. *Саркитов Н.Д.* Социальные функции рок-музыки в молодежной субкультуре. Автореф. Дис. ... канд. филос. наук. – М., 1987.
7. *Сохор А.Н.* Музыка как вид искусства // Вопросы социологии и эстетики музыки: В 3-х тт. – Л., 1981. Т.2.
8. *Фурсенко Т.Ф.* Молодіжна музична культура у вихованні особистості. – Ялта, 2006.

УДК 373.5.016:784.1

Кузнєцова О.В.

ТРАДИЦІЇ ХОРОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

В статье рассмотрены традиции хорового воспитания детей и юношества как фактора гуманизации образования, проанализированы основные направления их развития в современных условиях.

Ключевые слова: хоровое искусство, хоровое воспитание, культурна традиция, традиції хорового виховання дітей.

Перехід людства від одного суспільства – індустріального до іншого – постіндустріального супроводжується радикальними змінами у сфері освіти. Вчені переконані, що суттєве оновлення освітніх систем і педагогічних технологій у майбутньому буде пов'язано не тільки і не стільки з інформатизацією, скільки з різнобічним розгортанням **виховного простору** в соціальних відносинах та глобальною **естетизацією** педагогічного середовища (С.Горбенко, Л.Масол, І.Зязюн, О.Отич, Г.Падалка, О.Рудницька, О.Щолокова).

Під виховним простором вчені розуміють досвід людства, який виражає духовний світ особистості. Так, І.Бех, Б.Бітінас, О.Кононенко, В.Петровський, К.Чорна та ін. розглядають зміст виховання крізь призму цінностей і якостей особистості, що розвиваються та виявляються в її ставленні до природи, культури, мистецтва, праці, суспільства, власного "Я". Критеріями вихованості є: повнота оволодіння загальнолюдськими й національними морально-духовними цінностями, що становлять основу відповідних вчинків; рівень та ієрархія якостей особистості, набутих нею в процесі виховання [1, с. 88].

Вчені-культурологи вважають, що у процесах гуманізації освіти як провідного чинника суспільно-виховних відносин мистецтво посідає особливе місце. Воно не тільки здійснює багатоаспектний художньо-виховний вплив, але й уособлює модель цілісного підходу до виховання особистості. Так, Г.Падалка вважає, що проблема реалізації виховного та розвивального впливу мистецтва на становлення особистості є однією з фундаментальних в теорії та практиці педагогіки. Науковець підкреслює важливість і актуальність для сучасної освіти дослідження можливостей мистецької діяльності в цілеспрямованому розвитку особистості, визначення умов мистецько-педагогічної підтримки цього процесу та висвітлення напрямків розробки технологічних підходів його здійснення [3].

Мистецтво культивує потребу у спілкуванні з прекрасним, сприяє оволодінню мовою його різних видів і жанрів, розвиває художньо-творчі здібності, заохочує до участі у виконавській діяльності. Таким чином, воно має унікальну можливість реалізовувати триєдину мету естетичного виховання: формування системи орієнтацій у світі естетичних цінностей, розвиток у людини її естетичних здібностей, потреб та естетичного смаку, а також сприяння естетизації особистісної діяльності кожного члена суспільства (Ю.Борев, М.Каган, Ю.Лотман, Л.Столович).

З давніх часів важливою складовою духовно-естетичного життя українців був гуртовий спів, з якого бере початок самобутнє національне хорове мистецтво. Саме цей вид мистецтва вчені-культурологи вважають оригінальним мистецьким продуктом, засобом узагальнення багатовікового духовного та емоційно-ціннісного досвіду народу, однією з його сутнісних характеристик. Ефективність дії хорового співу на особистість характеризується рівнем індивідуального осягнення закладених в ньому духовних цінностей та можливостями їх перетворення у неповторний внутрішній світ суб'єкта (Б.Асаф'єв, В.Іванов).

Хорове мистецтво ґрунтується на глибоких підвалинах культурної традиції, що формувалася протягом багатьох століть в українській історії. Його опанування дає можливість молодому поколінню оволодіти знанням про рідну культуру та історію, адекватно сприймати мистецькі цінності народу, розвивати почуття національної гідності та патріотизму.

Дисонансом у процесах збереження і розвитку національних мистецько-виховних традицій виглядає сьогодні конфлікт поколінь на ґрунті музичних інтересів та уподобань. Культурна громадськість замислюється над тим, чому співоча українська душа втрачає свою прекрасну якість, чому традиції співу у сімейному колі стали лише відголоском доброго народного звичаю, а хорові колективи у школах – майже нездійсненою мрією освітянського керівництва.

Сьогодні перед музичною освітою постає чимало проблем, пов'язаних із зниженням якості шкільного хорового виконавства: хоровий спів як провідна й найбільш демократична форма масового музикування на уроках музики здає свої лідируючі позиції. Одним з шляхів вирішення цих болючих питань є оптимізація фахової підготовки майбутніх учителів музики, які могли б зацікавити учнів хоровим співом, сформувати любов до цього традиційного виду національного музичного мистецтва.

Розробка теоретичних та методичних засад хорового виховання учнівства ґрунтується на основних положеннях педагогіки мистецтва, за якими: а) мистецтво тлумачиться як сфера творчої людської діяльності, котра спрямована на осмислення світу й оцінку місця людини в ньому і об'єктивується в художніх образах; б) мистецтво має потужний педагогічний потенціал завдяки своїм функціям (дидактичній, виховній, розвивальній, соціалізуючій,

професіоналізуючій); в) мистецтво може розглядатися як методологія навчання і виховання молодого покоління, детермінанта національної та культурної ідентифікації та індивідуалізації особистості, компонент загальної та професійної освіти; г) основними категоріями педагогіки мистецтва є “художній образ”, “художня картина світу”, “художня концепція людини”, “художньо-творча діяльність”, “цілісна гармонійна особистість” [2, с. 13].

Здійснений аналіз мистецтвознавчих та науково-педагогічних досліджень у галузі музичної освіти дає підстави стверджувати, що українська хорова музика як найбільш демократичний засіб музичного виховання має глибокі багатовікові традиції (С.Горбенко, В.Іванов, О.Михайличенко, О.Овчарук, С.Процик, Т.Смирнова). Результатом теоретичних узагальнень, здійснених автором статті, став умовивід про актуальність вивчення і використання в практиці сучасного музичного виховання педагогічного потенціалу хорового мистецтва, діяльнісна сутність якого виявляється в:

- культивуванні любові до української національної культури та народнопісенної творчості;
- забезпеченні музично-освітнього та особистісно-творчого розвитку дітей та юнацтва.

Традиція хорового виховання дітей на народнопісенній основі пов’язана з глибинними культурними зв’язками поколінь, які жили на землях нинішньої України. Так, стародавні слов’янські пісні згадують візантійський історик VI ст. Прокопій, арабський письменник Якуб, характеризуючи їх як багатозвучні та вельми приємні для слуху. Гуртовий народний спів займає суттєве місце і в побуті Київської Русі. Змістом народних пісень цієї доби є календарні та родинно-побутові пісні, речитативи та оспівування військових походів.

У XV – XVI ст. (період давньоруської *монодії*) посилюється увага до людських емоцій, образної виразності голосу, інтонаційної виразності мелодичного розвитку, формується стилістика *знаменного розспіву* з багатою ладоінтонаційною й мелодичною основою. Пізніше демократизація хорового мистецтва на народно національному ґрунті ще більше позначилася у період переходу від монодичного знаменного співу до *партесного багатоголосся*. Прикладом високого рівня розвитку хорової культури України тих часів, зразком творчого використання народнопісенного мелодизму та музично-педагогічної майстерності став фундаментальний підручник М.Дилецького “Грамматика музикальна”.

На основі партесного багатоголосся у XVII ст. набувають розвитку та широкого побутування такі хорові жанри, як *псалми* і *канти*. В них знайшли яскраве втілення хорові традиції та яскрава мова музичного фольклору. Авторами текстів та мелодій на основі народного мелосу були здебільшого учителі та учні братських шкіл, студенти, мандрівні д’яки, регенти хорів. Своєрідним і неповторним явищем національної культури XVIII ст. став *хоровий концерт*, майстри якого уміли блискуче поєднувати у творах народнопісенний матеріал і власні тематичні знахідки (М.Березовський, Д.Бортнянський, А.Ведель). Вищезазначені форми були основою навчальної хорової літератури тих часів.

В кінці XIX – на початку XX ст. народна пісня живила талант видатних українських митців П.Козицького, Ф.Колесси, О.Кошиця, М.Леонтовича, М.Лисенка, П.Ніщинського, К.Стеценка, які вважали хоровий спів найкращим вихователем дитячої душі. Тонким використанням народної колористики характеризуються хорові твори композиторів XX ст. Л.Дичко, С.Людкевича, Б.Лятошинського, Л.Ревуцького, а творчість митців початку XXI ст. Г.Гаврилець, І.Кириліної, В.Польової, В.Степурка, Б.Фільц захоплює нас майстерністю цитування фольклорних зразків, поєднанням особливостей народнопісенних традицій з яскравістю сучасного хорового інструментарію.

Таким чином, традиція виховання дітей на зразках народнопісенного фольклору мала широке поле ужитку і культивування у всі часи.

Історико-культурні джерела, що засвідчують розвиток іншої традиції хорового виховання, пов’язаної із **забезпеченням музично-освітнього та особистісно-творчого розвитку дітей та юнацтва** датуються Княжою добою. Однак, більш яскраве

документальне підтвердження ролі співу в формуванні музичних знань та виконавсько-творчих умінь у дітей знаходимо в матеріалах, що відображають діяльність братських шкіл як осередків культури та освіти у XVI – XVIII ст. (Острозький культурно-освітній центр, Львівська та Київська братські школи, Києво-Могилянська колегія - потім Київська академія).

Просвітницькі ідеї реалізовувались, передусім, у підготовці друкованих книг, що сприяло піднесенню грамотності, в тому числі музичної, та залученню до музичної освіти широких верств населення, дітей з народу. Першими півчими книгами в Україні були “Осмогласник”, “Псалтир”, “Часослов”, що мали важливе дидактичне значення. Існувала практика долучати до цих книг коротку музичну азбуку, оскільки півча книга служила і для навчання нотної грамоти, і для освоєння півчого традиційного репертуару.

Найвищим досягненням музично-теоретичної та музично-освітньої думки другої пол. XVII – поч. XVIII ст. стали педагогічні праці Миколи Дилецького. Композитор збагатив музичну педагогіку новими типами музичних підручників (“Способ до заправи дітей”, “Грамматика музикальна”), дав теоретичне і практичне обґрунтування переходові вітчизняної педагогіки і композиторської практики на абсолютну систему музичної писемності й тональну систему музичного мислення, чим забезпечив включення східнослов'янської співацької традиції в сферу загальноєвропейської музичної культури. Своєю працею композитор адресував молоді, про що свідчить характер звернень та пояснень. Розраховуючи на дитяче та юнацьке сприйняття, він у дотепній, образній формі пояснював поняття дієза, бемоля, визначав регістрові відмінності різних хорових голосів. Дуже цінним для нас є вказівки композитора про обережне ставлення до дитячого голосу, про спів на основі внутрішньослухових уявлень. Він вимагав, щоб учитель навчив учнів змінювати тембр свого голосу залежно від музичного й словесного образу твору.

У вищезазначених посібниках Дилецький неодноразово звертав увагу педагогів як вихователів дітей на їх високу відповідальність перед суспільством за якість навчання. На його думку, воно має бути методично продуманим, доброзичливим й “щирим”. Такі педагогічні ідеї митця як бажання і потреба поширювати музичну освіту серед народу, виховання з використанням кращих досягнень музично-педагогічної теорії та практики стали засадничими для визнання М.Дилецького та його праць видатним явищем східнослов'янської та загальноєвропейської культури. Визначені композитором основи музичного (хорового) виховання дітей та молоді стали відправними для мистецької педагогіки наступних ста років.

Інтерес для музичної педагогіки представляє й створена у подальші періоди розвитку музичної освіти наступна навчальна література: підручник “Буквар і Грамматика” М.Березовського, оригінальна “Грамматика партесного співу” С.Бишковського, посібник співу “Партесна азбука” Г.Головні. Щодо останнього, то “Азбука” відображала педагогічні принципи та методику навчання основам музичної грамоти на основі хорового співу. Простота навчальних прикладів та легкість методичних прийомів їх засвоєння зробили цей посібник популярним для масового музичного виховання.

Надзвичайно активного розвитку хорова освіта набувала протягом XX ст. Цей час позначився створенням українськими музикантами-педагогами низки чудових репертуарних збірок для дітей та юнацтва: “Молодощі” М.Лисенка, “Шкільний співаник” у трьох випусках К.Стеценка, “Проліски” Я.Степового, “Дитячі пісні” М.Вериківського, “Весняночка” В.Верховинця, “Десять шкільних хорів” П.Козицького, “Сонечко” Л.Ревуцького, “Журавлик” А.Кос-Анатольського та ін. У більшості з них вміщено поради учителю-хормейстеру, які стосуються не тільки вивчення хорових творів, а й використання нотного матеріалу для освоєння музичної грамоти. З 70-х років XX ст. починається найбільш плідний період розвитку дитячого хорового виконавства в Україні. У ці роки авторами розробляються і видаються методичні рекомендації з вокально-хорової роботи для учителів музики, публікуються різноманітні статті у фахових журналах, здійснюються ґрунтовні

наукові дослідження (автори С.Горбенко, О.Раввінов, І.Ситко, В.Уманець, Л.Хлебнікова, М.Яценко та ін.).

На початку ХХІ ст. видано, хоча і не в належній кількості, нотні та репертуарно-методичні матеріали для навчання співу, які підтверджують розвиток традиції музично-освітнього та особистісно-творчого розвитку учнів засобами хорової музики. Серед кращих - навчально-методичні посібники С.Горбенка “Дитяче хорове виховання” та “Українська дитяча хорова література” у двох частинах, методичний посібник Л.Хлебнікової “Методика хорового співу у початковій школі”, репертуарні збірки І.Зеленецької “Співають учнів початкової школи”, “Подоляночка”.

Таким чином, викладений вище матеріал щодо існування традицій хорового виховання в Україні може скласти підґрунтя для вироблення певного напрямку культурно-освітньої політики у підготовці учителів національної школи.

Автор сподівається, що ідеї статті можна використати у розробці питань, пов'язаних із збереженням кращих традицій хорового виховання в Україні. Усвідомлення майбутніми учителями музики провідної ролі хорового мистецтва у вихованні дітей та юнацтва сприятиме перетворенню молодого покоління українців в активних суб'єктів етнокультурного середовища, здатних до збереження старих та створення нових мистецьких цінностей.

Література

1. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. *Отич О.М.* Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту // Мистецтво та освіта. – 2008. - №2.
3. *Падалка Г.М.* Педагогіка мистецтва: Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

УДК 373.3.016:78 (477.8)

Гаснюк В.В.

ЗБАГАЧЕННЯ ПОЛІХУДОЖНЬОГО ТЕЗАУРУСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ ЯК ФАКТОР ЇХ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

В статтє актуалізується проблема музикально-естетического воспитания младших школьников на национальной основе, раскрывается процесс обогащения полихудожественного тезауруса учеников общеобразовательных школ с венгерским языком обучения путем изучения особенностей традиций искусства родного народа (венгерского) и народа страны проживания (украинского).

Ключевые слова: *полихудожественный тезаурус, национальная самоидентификация, музыкально-эстетическое образование.*

Починаючи з другої половини ХХ століття у світі розпочалися процеси, які характеризуються прагненням не лише окремих людей, але й цілих народів зберегти свою самобутність, підкреслити унікальність психологічного складу, усвідомити свою приналежність до певного етносу. Тому, за визначенням Б.Ступарика, „суспільство, сім'я, школа мають виховувати людей, які досконало знають минуле народу... Це сприятиме розбудові такої незалежної держави і такої національної школи, які б відповідали історичним традиціям і прагненням українського народу” [11, с.7]. К. Ушинський підкреслював, що 7-8 років – це саме той вік, коли формується генотип людини „корінь духовності”. Мова, звичаї, свята, обряди і традиції, різні види народного мистецтва, народні вірування, символи і мораль, які вбирає дитина в цей віковий період, залишаються в схованках пам'яті на все